

Кравченко С. М.
кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу наукової реферативної та аналітичної
інформації у сфері освіти ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського
ORCID ID 0000-0003-3350-4638

**ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРАГНЕННЯ, АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ,
ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНІХ СИСТЕМ**

(аналітичний огляд)

В огляді висвітлено питання глобалізації освіти та розвитку освітніх зарубіжних систем. Актуалізовано проблему міграції української молоді до європейських країн як соціально-економічний та освітній феномен, що може спричинити в подальшому істотний відтік людського капіталу та інтелектуальних ресурсів, розглянуто основні причини міграції молоді за кордон. Проаналізовано ключові вимоги європейських закладів вищої освіти до українських студентів та узагальнено особливості систем вищої освіти в країнах Європи.

Ключові слова: *глобалізація освіти, європейська освіта, людський ресурс, міграція інтелектуальної молоді, освітня мобільність, реформування освіти.*

Kravchenko S. M.
PhD (History), Principle Researcher,
the Department of Scientific Abstract
and Analytical Information in the Sphere of Education,
Deputy Director for Scientific Work,
V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine
ORCID ID 0000-0003-3350-4638

**HIGHER EDUCATION IN EUROPEAN COUNTRIES:
EUROPEAN INTEGRATION TENDENCY, ACADEMIC MOBILITY, AND
PECULIARITIES OF EDUCATION SYSTEMS**

(analytical review)

The survey highlights the issues of globalisation of education and development of educational systems in foreign countries. The attention is focused on the problem of and reasons for migration of Ukrainian youth to European countries; this problem is considered to be a social, economic, and educational phenomenon. The key demands of European higher education institutions made for Ukrainian students are analysed, and the peculiarities of higher education systems in European countries are generalised.

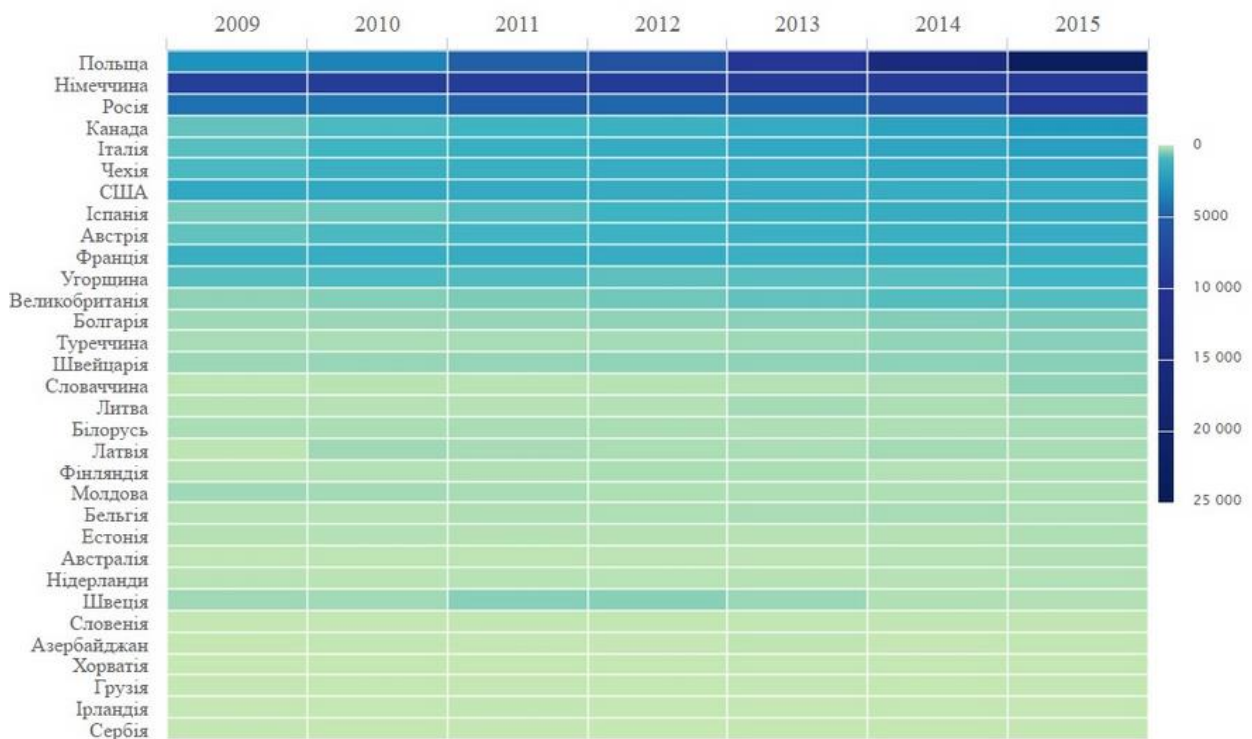
Keywords: *globalisation of education, European education, human resource, migration of intelligent youth, educational mobility, education reform.*

ОСВІТНІЙ ФЕНОМЕН МІГРАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КРАЇНИ ЄВРОПИ

Останнім часом спостерігається істотне підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти та науки, порівняно з українською, яка нині перебуває на етапі реформування. Тому все частіше постає питання здобуття освіти українськими студентами в Європі. За даними ЮНЕСКО, за кордоном навчається близько 48 тисяч українців. Щорічно ця цифра збільшується¹ (табл. 1). Це продиктовано реальними змінами, що відбуваються в європейських країнах: культурною глобалізацією освіти, яка нині позиціонується як дієвий інструмент формування особистості в умовах інформаційного суспільства, посиленням міграційних процесів, мобільності ринку праці, міжкультурних обмінів тощо. Особливістю європейської освіти передусім є взаємна довіра держави та вищого закладу освіти до громадян, сумісність національної структури освіти та кваліфікацій, а також якість освітніх послуг [3, с. 58–59].

Таблиця 1

Динаміка кількості українських студентів у закордонних закладах вищої освіти (2009–2015 рр.)

У контексті наукового пошуку значний інтерес становлять праці українських науковців, які здійснюють порівняльні дослідження різних аспектів розвитку освіти в Україні та за кордоном, зокрема, проблем глобалізації, інтеграції та модернізації систем освіти, формування освітньої політики, змісту освіти в країнах Європейського Союзу на тлі соціальних, економічних і педагогічних трансформацій тощо (Н. Авшенюк, С. Бабушко, Л. Ващенко, А. Лігоцький, О. Локшина, О. Матвієнко, С. Сисоєва, І. Шемприх та ін.). Значними

¹ Тут і далі по тексту статистика наведена за даними, представленими у вільному доступі в мережі Інтернет станом на 1 вересня 2018 р.

для аналізу питання щодо здобуття вищої освіти в країнах Європи є результати досліджень зарубіжних учених, зокрема з проблем розвитку людського капіталу та управління людськими ресурсами (Н. Becker, А. Baron, F. Machlup, А. Smith, М. Armstrong, Р. Drucker, D. Harrington та ін.).

В основу дослідження покладено положення про міграцію молоді за кордон із метою здобуття освіти, а в подальшому – проживання за кордоном, як соціально-економічний та освітній феномен, що може спричинити суттєвий відтік людського капіталу, інтелектуальних ресурсів із України.

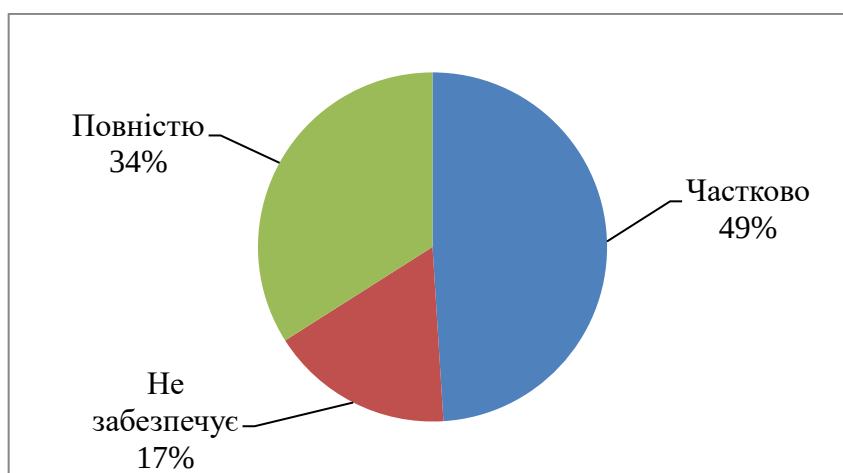
Динамічний розвиток освіти в країнах Європи зумовлений соціально-економічними трансформаціями, стрімким розвитком науки й техніки, переходом до суспільства знань та нової економіки, що базується на знаннях, потребою в сучасних фахівцях, здатних своєчасно реагувати на виклики часу та змінюватися, розвиватися. На VI Міжнародній конференції ЮНЕСКО освіту визнано головним інструментом розв'язання проблеми вдосконалення людських ресурсів (CONFINTEA VI, UNESCO, 2009). У цьому контексті особливого значення набуває здобуття освіти через імплементацію в європейську спільноту, так звана – освітня мобільність.

Міграція молоді за кордон із метою здобуття освіти може розглядатися як інструмент реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, взаємопроникнення культур та посилення національної ідентичності, забезпечення всебічного входження України в європейський простір та створення передумов для набуття членства в ЄС [1, с. 5–11]. Україна приділяє значну увагу цьому аспекту, зокрема прийнято закон «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (2003), розроблено «Національну стратегію розвитку освіти України на період до 2021 року» (2013), «Стратегію інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів» (2009), «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу» (2000), «Програму інтеграції України до Європейського Союзу» (2000), «Національну доктрину розвитку освіти України у ХХІ столітті» (2001), затверджено Постанову Кабміну України «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» (2015) тощо. Наміром упровадження цих документів є сприяння інтеграції України в європейський і світовий простір.

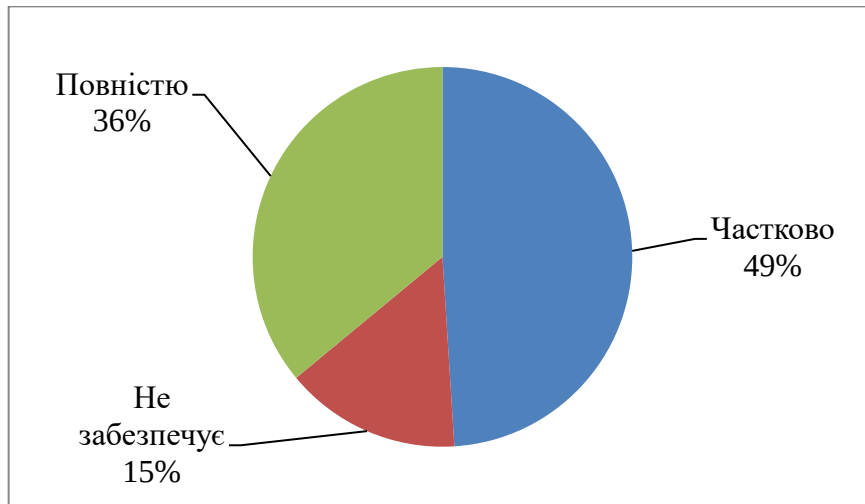
Наукове осмислення феномену міграції інтелектуальної молоді вимагає звернення до теорії людського капіталу, що тісно пов'язана з Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду України до 2020 року, складником якого є розділ III «Розвиток людського капіталу». Формування людського капіталу варто розглядати передусім як процес пошуку, відновлення й удосконалення продуктивних рис людини. Варто звернути увагу, що теорія управління людськими ресурсами обґрунтовує економічну доцільність капіталовкладень у неперервне навчання індивідуума, створення сприятливих умов для прояву здібностей і можливостей кожного, формування компетентностей, потрібних для отримання роботи та кар'єрного зростання. Це схиляє до висновку, що залучення інтелектуальної молоді спочатку до здобуття освіти, а потім і до ринку праці певної країни є своєрідною інвестицією цієї держави у своє майбутнє [16, с. 81–83].

Своєчасною стала ініціатива низки європейських країн щодо загальноосвітньої взаємно-узгодженої й толерантної підготовки людини до життя в Європі, яка відома як Болонський процес, який успішно впроваджено і в Україні. Болонський процес – це своєрідний рух освітніх національних систем до єдиних критеріїв і стандартів, які утверджуються в Європі. Головна його мета – консолідація зусиль наукової й освітянської громадськості та урядів для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти та науки у світовому вимірі, а також для підвищення ролі цієї системи у соціальних перетвореннях [15, с. 5; 5, с. 22–25]. Окрім того, з метою покращення якості життя й розбудови суспільства Європейський Союз реалізує низку стратегій, які активно упроваджуються на національному рівні в державах-членах, сприяючи єдності реформаторських зусиль та узгодженості в отриманні результатів. «Україна географічно, історично, культурно та економічно належить до Європи, а отже – підпорядковується загальноєвропейським координатам розвитку, що впливають на усі сфери життя суспільства, включно з освітою», – зазначає відома дослідниця у сфері педагогічної компаративістики О. Локшина [18, с. 10], з чим важко не погодитися.

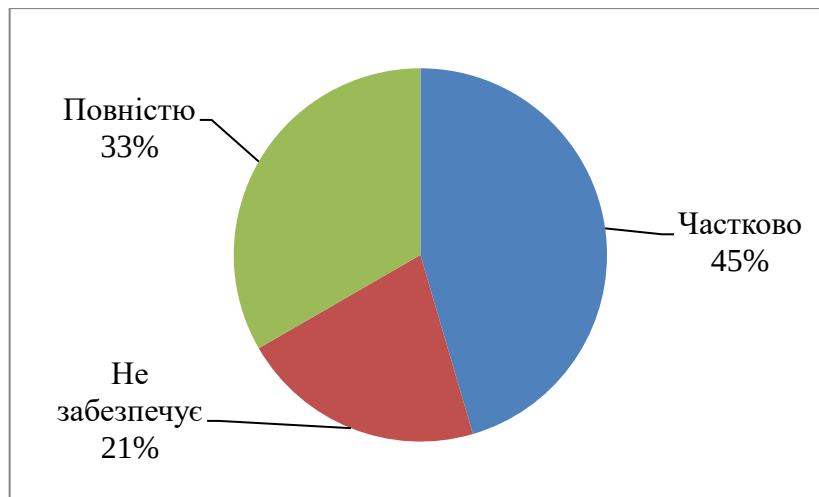
Утім ключова відмінність європейських закладів вищої освіти від українських полягає в тому, що вони є практично спрямованими: навчання зорієнтоване переважно на індивідуальну, самостійну роботу студента, його стажування та здобуття досвіду роботи за фахом [4]. Окрім того, зарубіжні ЗВО активно упроваджують мультимедійні технології, що вимагає постійного оновлення й удосконалення технічного забезпечення. Цей аспект для українських освітніх закладів реалізується на початковому етапі, дотепер використовується застаріле технічне оснащення та неактуальні методики навчання. Візуалізація відображена на наведених нижче діаграмах (діагр. 1–3).

Діагр. 1. Рівень технічного оснащення закладів вищої освіти України

Діагр. 2. Рівень програмного забезпечення у закладах вищої освіти України

Діагр. 3. Рівень доступу до Wi-Fi у закладах вищої освіти України

Основними причинами міграції молоді за кордон стають проблеми з працевлаштуванням, низькою оплатою праці та рівнем життя, бажання до зміни соціокультурної ситуації, якісного покращення побутових умов та соціального обслуговування тощо. У зв'язку з військовою агресією для України ця проблема набула соціально-значущого змісту. На таблиці 2 наведено дані щодо причин міграції молоді України за кордон, передусім до Європи.

Ще одна проблема, яка існує не лише в Україні, – демографічна криза. Невпинно зростає відсоток людей віком понад 65 років, які працюють. За результатами досліджень соціологів, старіння робочої сили – це процес, який має стійку тенденцію розвитку, тоді як в умовах розвитку технологій відбулися значні зміни в структурі робочої сили, створено багато нових видів робіт і витіснено застарілі. Це продиктовано постійними інноваціями. Вирішальним фактором реалізації нових запитів є формування когнітивних навичок працівників, уміння навчатися, що найбільше притаманно молодшому поколінню [6, с. 107–113]. У зв'язку з цим транснаціональні компанії здійснюють пошук талановитої молоді в різних країнах світу.

Орієнтовні причини міграції української молоді за кордон

Нині в мережі Інтернет безліч інформації із заголовками на кшталт «П'ять країн, які заплатять вам, якщо ви будете в них навчатися» або «Безкоштовне навчання в Польщі» тощо. Освітні програми такого типу² приваблюють українського студента з високим рівнем IQ пропозиціями не лише щомісячної стипендії, а й безкоштовного проживання та харчування, що в Україні, зауважимо, відсутнє. Особливо такі програми є привабливими для молоді із соціально незахищених сімей, приміром, які втратили годувальника в АТО, багатодітних родин, які мають обмежені фінансові ресурси для навчання в закладах вищої освіти, утім є інтелектуально обдарованою й талановитою. Особливістю є те, що держава, після завершення навчання, забезпечує молодого фахівця роботою за спеціальністю, а також пропонує різноманітні гранти для тих, хто має бажання продовжувати навчання чи працювати в галузі наукових досліджень, технічного розвитку та інновацій. З-поміж країн-лідерів, які реалізують подібні програми можна відзначити Австралію, Великобританію, Данію, Нідерланди, Німеччину.

СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Особливості систем вищої освіти в країнах Європи неодноразово ставали предметом вивчення вчених Національної академії педагогічних наук України: С. Калашнікової [9; 20], В. Кременя [15], В. Лугового [20; 23], О. Слюсаренко [28; 29] та ін., а також науковців Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Це, зокрема, дослідження інформаційно-аналітичного характеру О. Карпенка [10–13], Л. Самчук [11–12] та ін.

Українська молодь, обираючи державу, в якій планує здобути вищу освіту, найбільше зацікавлена пропозиціями таких європейських країн як Італія, Німеччина, Польща, Чехія, а також Країн Північної Америки – США, Канади, оскільки тут прийнятні умови еміграції, сильні програми як теоретичної, так і практичної спрямованості. Утім є певні вимоги до студентів-емігрантів: високі бали атестату, знання мови, підтверджене сертифікатом (Elementary,

² Програма «Study in Denmark»: <https://studyindenmark.dk/study-options/study-options>; програма «Holland Scholarship»: <https://www.nesolatinoamerica.org/becas/becas-para-latinoamericanos/holland-scholarship>

Intermediate, Advanced, IELTS, Trinity, Pitman та ін.), соціальна активність, громадська діяльність (або волонтерство), наприклад, участь у МАН, наявність мотиваційного листа, портфоліо, рекомендацій тощо.

Розглянувши різні аспекти вищої освіти в країнах Європи, важливо відзначити найхарактерніші її тенденції:

- розвиток системи безперервної освіти впродовж життя, навчання за кордоном;
- розширення завдань закладів вищої освіти (проведення наукових і технологічних досліджень, співпраця університетів і промисловців, індивідуальне професійно орієнтоване навчання тощо);
- підвищення якості навчання для здобувачів освіти, що забезпечить їхню конкурентоспроможність на ринку праці;
- зміни в управлінні вищою освітою та її фінансуванні, коли уряд майже не втручається в питання академічного життя³;
- зростання конкуренції на світовому ринку освітніх послуг;
- євроінтеграція вищої освіти (Болонський процес) [7–8; 2].

Аналіз освітніх систем країн Європи дозволяє констатувати, що одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. Науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь і навичок спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу [2, с.125–128; 17, с. 171–176].

Такі європейські країни, як Швейцарія та Німеччина з федеративною структурою державного устрою обрали децентралізований і демократичний шлях розвитку національних систем освіти. Поряд із цим сильна централізація відчувається на рівні окремих територіальних суб'єктів. Вищі навчальні заклади в Німеччині є юридично незалежними установами з правом на самоуправління [23]. Вони мають повне право на визначення структури вищого навчального закладу, методів і змісту навчання, організації наукових досліджень. Питання реорганізації або відкриття відділень, планування розвитку закладу, призначення на посаду професора тощо керівництво вищого навчального узгоджує з урядовими організаціями.

У структурі вищої освіти європейських країн превалюють дві системи:

1) унітарна (єдина) система – вища освіта забезпечується університетами, які пропонують загальні академічні ступені та професійно орієнтовані програми різної тривалості та рівня. Такою є освіта в Італії, Іспанії, Австрії, Фінляндії, Швеції;

2) бінарна (подвійна) система – вища освіта забезпечується не лише університетами, а й спеціалізованими закладами освіти. Така система освіти притаманна більшості розвинених країн світу. Із європейських країн бінарну систему вищої освіти мають Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія,

³ Державне фінансування передбачається для закладів вищої освіти, наукові розробки яких забезпечують конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку.

Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Франція, Швейцарія та ряд інших [24, с. 23–27].

У зв'язку з новими метою та завданнями вищої школи відбувається структурна перебудова системи вищої освіти з метою надання їй якостей гнучкості та варіативності.

У неуніверситетському секторі запроваджено значну кількість осучаснених програм для здобуття ступеня бакалавра. Спеціалізовані заклади освіти, що не мають права на магістерські програми, можуть співпрацювати із зарубіжними установами, які таке право мають.

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що головною метою освітнього процесу як в Україні, так і в країнах Європи, є формування інтелектуального потенціалу держави та нації. Утім за даними МОН України, що відображені в «Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року», в Україні відбувається поступова деградація: стрімко скорочується кількість дослідників, кількість підприємств промисловості, що провадили інноваційну діяльність, спостерігається недостатнє використання науковцями можливостей участі в міжнародних програмах тощо. Для подолання цієї кризи необхідним є створення територій із високою концентрацією креативних фахівців, готових до нових «ролей» в інформаційному суспільстві, залучення світових експертів і менторів до обміну досвідом, навчання інноваціям, участі в європейських програмах, спрямованих на підвищення якості освіти шляхом наближення її до потреб глобального ринку та ін. [32, с. 7–10].

Вирішальним фактором реалізації нових запитів інтелектуальної молоді на державному рівні могли б стати: прискорення модернізації освіти через розвиток людських ресурсів і забезпечення якості освіти, своєчасне ефективне формування державних освітніх програм, проведення моніторингу комунікаційних зв'язків із громадськістю щодо систематичного оцінювання результатів діяльності освітньої системи, проведення сертифікації професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти, здобуття політичної підтримки для забезпечення потреб освіти, удосконалення механізмів управління освітою, стратегічне планування, формування освітньої політики, спрямованої на інтеграцію в міжнародні співтовариства тощо. Зазначене сприятиме підготовці компетентного, гнучкого та конкурентоспроможного фахівця, здатного досягти визначеної мети через упровадження саме в Україні знань і навичок, здобутих у зарубіжних закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Андрущенко, В.** Академічна мобільність в українському просторі вищої освіти: реалії, виклики та перспективи розвитку / Віктор Андрущенко, Денис Свириденко // Вища освіта України. – 2016. – № 2. – С. 5–11.
2. **Боброва, А. Є.** Тенденції розвитку системи вищої освіти в Україні та за кордоном / Боброва А. Є. // Управління розвитком : зб. наук. пр. / Харків. нац. екон. ун-т ім. Семена Кузнеця. – Харків, 2014. – № 11. – С. 125–128.
3. **Болдырева, С. К.** Исторические предпосылки и тенденции формирования единого образовательного пространства в СНГ / С.К. Болдырева // Мир образования – образование в мире. – 2004. – №3. – С. 57–74.
4. **Василенко, В. М.** Система вищої освіти: стан і перспективи розвитку : монографія / В. М. Василенко, Л. Г. Парфьонова ; наук. ред. В. М. Василенко ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк : Юго-Восток, 2013. – 190 с.
5. **Виноградова, О. М.** Модернізація вищої української освіти шляхом впровадження положень Болонського процесу. Огляд літератури / О. М. Виноградова, Р. М. Гнідь, Т. І. Пупін // Мед. освіта. – 2015. – № 1. – С. 22–25.
6. **Дебич, М.** Еволюція вищої освіти на зламі століть та перспективи її розвитку / Марія Дебич // Вища освіта України. – 2013. – № 4. – С. 107–113.
7. **Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні :** монографія / за заг. ред. А. Ф. Павленка, Л. Л. Антонюк ; МОН України, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Ін-т вищ. освіти. – Київ : КНЕУ, 2014. – 349 с.
8. **Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід :** навч. посіб. / за заг. ред. І. В. Артьомова ; МОН України, НАПН України, Ін-т вищ. освіти, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Навч.-наук. ін-т євроінтеграц. дослідж. – Ужгород : ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. – 357 с. – (Євроінтеграція: український вимір ; вип. 23).
9. **Калашнікова, С. А.** Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири / Світлана Калашнікова // Вища освіта України. – 2012. – № 2. – С. 80–84.
10. **Карпенко, О. В.** Реформування системи надання освітніх послуг: досвід Фінляндії / О. В. Карпенко, Є. Ф. Демида // Педагогіка і психологія. – 2014. – № 1. – С. 88–98.
11. **Карпенко, О. В.** Тенденції надання освітніх послуг в контексті реформування вищої школи Республіки Білорусь поза межами Болонського процесу / О. В. Карпенко, Л. І. Самчук, Е. Є. Бжеська // Педагогіка і психологія. – 2014. – № 4. – С. 25–56.
12. **Карпенко, В. О.** Впровадження Болонських принципів в контексті реформування системи освітніх послуг країн Балтії (Латвії, Литви та Естонії) / О. В. Карпенко, Л. І. Самчук, О. В. Кривоносова // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 3. – С. 91–98.
13. **Карпенко, О. В.** Освітні послуги у Швеції: досвід для України / О. В. Карпенко, В. В. Вербова // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 2. – С. 87–94.

14. **Корсак, К. В.** Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів : [монографія] / К.В. Корсак; за заг. ред. проф. Г.В. Щокіна. – Київ : МАУП-МКА. – 1997. – 208 с.

15. **Кремінь, В. Г.** Якісна освіта в контексті загально цивілізаційних змін / В. Г. Кремінь // Педагогіка і психологія. – 2007. – №2(55). – С. 5–37.

16. **Литовченко, І. М.** Теорія і практика корпоративної освіти у Сполучених Штатах Америки : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / / І. М. Литовченко. – Київ, Інститут пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2018. – 559 с.

17. **Лігоцький, А. О.** Тенденції розвитку світових освітніх систем : навч.-мет.посібник / А.О. Лігоцький. – Київ : Укр. академія внутрішніх справ. – 1995. – С. 171–176.

18. **Локшина О. І.** Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. І. Локшина. – Київ : Богданова А. М., 2009. – 404 с.

19. **Мареніченко, В. В.** Якісний розвиток системи вищої освіти і Болонського процесу в умовах інтеграції України та ЄС / Мареніченко В. В., Мареніченко В. В // Молодий вчений. – 2015. – № 7. – С. 147–150.

20. **Правові** засади реалізації Болонського процесу в Україні : [монографія] / [кол. авт.: Бугров В. та ін. ; за заг. ред. В. Лугового, С. Калашнікової] ; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – Київ : Пріоритети, 2014. – 154 с.

21. **Приходько, В. В.** Стратегія реформи національної вищої школи : монографія / В. В. Приходько. – Дніпропетровськ : Журфонд, 2014. – 457 с.

22. **Рашкевич, Ю. М.** Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія / Ю. М. Рашкевич ; МОН України, Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. – 166 с.

23. **Розвиток** системи забезпечення якості вищої освіти в Україні : інформ.-аналіт. огляд / [за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового] ; НАПН України, Ін-т вищ. освіти НАПН України, Нац. Еразмус+ офіс в Україні. – Київ : Пріоритети, 2015. – 83 с.

24. **Савченко, Н.** Основні ідеї та напрямки розвитку вищої освіти у світі / Наталія Савченко // Наук. зап. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2015. – Вип. 135. – С. 23–27.

25. **Сбруєва, А. А.** Відкритий метод координації: інноваційний механізм управління євроінтеграційними процесами у сфері вищої освіти / А. А. Сбруєва // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2014. – № 6. – С. 282–294.

26. **Свириденко, Д. Б.** Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації : монографія / Д. Б. Свириденко ; МОН України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – 279 с.

27. **Сігаєва, Л. Є.** Якість вищої освіти: загальна тенденція сучасності / Сігаєва Л. Є., Білобровко Т. І. // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Пед. науки. – 2015. – № 34. – С. 124–132.

28. **Слюсаренко, О. М.** Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: аналіз світового досвіду : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.]

13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / Слюсаренко Олена Миколаївна ; НАПН України, Ін-т вищ. освіти. – Київ, 2015. – 435 с.

29. **Слюсаренко, О. М.** Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації : монографія / О. М. Слюсаренко ; НАПН України, Ін-т вищ. освіти. – Київ : Пріоритети, 2015. – 383 с.

30. **Степко, М.** Вища освіта: світові тенденції та реалії України / Михайло Степко // Новий колегіум. – 2012. – № 2. – С. 4–13.

31. **Степко, М.** Світові тенденції розвитку систем вищої освіти та проблеми забезпечення якості й ефективності вищої освіти в Україні / Михайло Степко // Вища шк. – 2013. – № 7. – С. 13–22.

32. **Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/22/innovatsiynogo-rozvitku-ukraini.pdf>.

33. **Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.

34. **Цимбаленко, Н. В.** Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток вищої освіти в Україні / Н. В. Цимбаленко // Вісн. Київ. нац. ун-ту технологій та дизайну. Серія: Економічні науки = Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design : наук. фах. вид. / Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – Київ, 2015. – № 4. – С. 95–99.

35. **Чернуха, Н. М.** Інтеграційні процеси у вищій освіті : навч. посіб. / Н. М. Чернуха ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 91 с.

36. **The European Higher Education Area – Achieving the Goals.** Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/BFUG_Board_meeting/54/4/BFUGB8_5_final_580544.pdf.

Перелік міжнародних і національних освітніх організацій і фондів⁴

1. Австрійська служба академічних обмінів (OEAD)
2. Американська асоціація вищої освіти для жінок / Educational Foundation Department AAUW
3. Американська асоціація освіти дорослих (AAAE)
4. Американська асоціація розвитку талантів (ATD)
5. Американська рада міжнародної освіти (ACTR ACCELS)
6. Асоціація досліджень вищої освіти (ASHE)
7. Асоціація економічних університетів Південної та Східної Європи та регіону Чорного моря
8. Бельгійський національний фонд сприяння науковим дослідженням Belgian National Fund for Scientific Research <http://www.fwo.be/>
9. Велика Болонська Хартія Університетів
10. Виконавче агентство ЄС з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (EACEA)
11. Євразійська асоціація університетів
12. Європейська асоціація досліджень в освіті (EERA)
13. Європейська Асоціація Студентів Права Україна
14. Європейська асоціація університетів
15. Європейський науковий фонд <http://www.esf.org/>.
16. Європейський центр розвитку професійного навчання (CEDEFOR)
17. Інститут Кеннана при Міжнародному науковому центрі ім. Вудро Вільсона \ Leakey Foundation <http://www.leakeyfoundation.org/>
18. Інформаційний ресурсний центр з питань освіти (ERIC)
19. Інформаційно-консультативний центр «Освіта»
20. Коледжі об'єднаного світу
21. Консорціум Варшавського університету та українських університетів
22. Консорціум із вдосконалення менеджменту освіти в Україні (CEUME)
23. Мережа Інститутів Міжнародної Освіти
24. Міжнародна асоціація AISEC
25. Міжнародна асоціація слов'янських ВНЗ
26. Міжнародна асоціація університетів
27. Міжнародна Асоціація Університетів Фізичної Культури та Спорту
28. Міжнародна організація інтелектуальної співпраці
29. Міжнародне товариство ефективності праці й навчання (NSPI)
30. Міжнародний Вишеградський Фонд (The International Visegrad Fund – IVF)
31. Міжнародний департамент стандартів

⁴ Перелік не є вичерпним.

32. Міжнародний інститут інтелектуальної співпраці (МІІС)
33. Міжнародний комітет інтелектуального співробітництва (МКІС)
34. Міжнародний фонд «Відродження» (IRF)
35. [Наукова спільнота Informatics Europe](#)
36. Наукове товариство ім. Т. Шевченка (Канада)
37. Національний Темпус-офіс в Україні
38. Національний фонд досліджень в освіті (NFER)
39. [Національний фонд досліджень України](#)
40. Національний центр наукових досліджень Франції
41. Німецька програма академічних обмінів (DAAD)
42. Організація європейського співробітництва та розвитку
43. Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)
44. Посольський фонд США Програма «Збереження культурних цінностей»
http://kiev.usembassy.gov/files/cult_preservation2004.html
45. Представництво ООН в Україні <http://www.un.kiev.ua/>
46. Програма ім. Фулбрайта (Fulbright)
47. ПРООН
48. Рада Європи
49. [Рада міжнародних шкіл](#)
50. Стипендіальний фонд Музею історії Польщі <http://www.muzhp.pl/>
51. Стипендії ім.Лейна Кіркланда <http://www.kirkland.edu.pl/>
52. Товариство української мови ім. Т. Шевченка (США)
53. Товариство управління людськими ресурсами (SHRM)
54. [Українська асоціація бізнес-освіти](#)
55. [Українська асоціація випускників французьких освітніх програм AUDESF](#)
56. [Українська асоціація дослідників освіти](#)
57. Українська вільна академія наук (США)
58. Українське історичне товариство (США)
59. Український народний союз (США)
60. Фонд «Євразія» (агентство США по міжнародному розвитку)
http://www.eurasia.msk.ru/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=20&Itemid=70
61. Фонд «Ноу-Хау» Британська урядова програма технічного співробітництва з країнами Центральної і Східної Європи. Основне завдання фонду – підтримка країн вказаного регіону на шляху до ринкової економіки і плюралістичної демократії.
62. Фонд Арістотеля Онассіса (ECARES)
63. Фонд Конрада Аденауера (ФРН)

64. Фонд Освіта для Демократії - Education for Democracy Foundation, Warsaw <http://www.edudemo.org.pl/>
65. Фонд Форда Ford Foundation <http://www.fordfound.org/>
66. Фонд цивільних досліджень і розвитку США (ФЦДР) Ken Davis,
67. Фонд Чарльза Стюарта Мотта <http://www.mott.org/grants.asp>
68. Фундація Королеви Ядвіги / Osrodek Informacji i Promocji Uniwersytetu Jagiellonskiego
69. Шведське Агентство міжнародного розвитку у Центральній та Східній Європі <http://www.sida.se/>
70. ЮНІСЕФ
71. Японська спілка сприяння науці Japan Society for the Promotion of Science (JSPS) <http://www.jsps.go.jp/>
72. [Cambridge International Examinations](#)
73. [EERC](#)
74. [Erasmus Mundus](#)
75. [EUROAVIA](#)
76. European Science Foundation <http://www.esf.org/research-areas/humanities.html>
77. Global Green Grants info@greengrants.org <http://www.greengrants.org/>
78. [International Baccalaureate](#)